

gramatikama pa time ni mogućnosti usporedbe lingvističkih postupaka.

Do G₃ u hrvatskim su gramatikama sintaktička pravila ostajala uglavnom na razini sintagme, a o značaju sintakse za te autore najbolje govore podaci: Kašić ima 13 sintaktičkih pravila (od gotovo 200 stranica gramatike nepune četiri stranice pripadaju sintaksi), u Della Belle je 9 pravila (k tome još dva paragrafa o glagolskoj rekciji i jedan s nepovezanim sintaktičkim napomenama i prvim kodifikacijskim pokušajima, ukupno manje od pet stranica). Tek 1859. godine Adolfo Veber Tkalčević piše *Skladnju Illrskoga jezika*. Budući da je za Babukića rečenica najvažniji dio gramatike a sintaksa je znanost o rečenici, u središtu je proučavanja upravo rečenica, odnosno njezino gramatičko ustrojstvo. Babukićeva podjela sintaktičke građe na prostu i složenu rečenicu te period zapravo je podjela sintakse na tri dijela prema vrsti rečeničnog ustrojstva (prosto, složeno i višestruko složeno). "Tu Babukić zaslužuje pohvale jer se zaista sva sintaktička pitanja mogu opisati unutar rečenice, ako ostajemo u okviru tradicionalne sintakse" (str. 141). Autorica također uspoređuje Babukića s Veberom i zaključuje: "Babukićevi i Veberovi pogledi na rečenično ustrojstvo ozbiljni su počeci sintaktičkih istraživanja u hrvatskom jezikoslovlju" (str. 157).

U starijim su hrvatskim gramatikama povremeno bile zapisivane i negramatičke teme kao što je to pravopis. U Babukića su to na kraju gramatike dodane bilješke o pisanju pojedinih glasova, rastavljanju riječi na slogove, pisanju velikoga i maloga početnoga slova te upotrebi interpunkcijskih znakova. Za suvremena lingvistička istraživanja poticajan je njegov stav da su interpunkcija i sintaksa tijesno vezane jer se bez interpunkcije ne mogu razumjeti mnogi sintaktički odnosi.

U **Zaključku** se Babukićeve gramatike vrednuju kao značajan prilog hrvatskoj gramatikologiji. Dodaci knjizi zasigurno će biti često upotrebljavani:

Popis tiskanih hrvatskih gramatika do 1876., Bibliografija Vjekoslava Babukića te popis literature s 244 bibliografske jedinice.

Vjekoslav Babukić nezaobilazna je ličnost hrvatskoga narodnog preporoda. Kao srednjoškolski profesor i prvi profesor na katedri za hrvatski jezik prvi je učio brojne generacije općehrvatskom književnom jeziku. Kao filolog ostavio je za sobom tri značajne gramatike i velik broj lingvističkih termina kojima se i danas služimo: samoglasnik, suglasnik, naglasak, jezikoslovac, slovnica, čakavsko, kajkavsko, štokavsko narječje... Knjiga Branke Tafre *Gramatika u Hrvata i Vjekoslav Babukić* svojom preciznošću i metodološkom dosljednošću dostojna je velikoga djela koje opisuje.

Marina Kovačević

KNJIŽEVNOZNA- STVENA DORICANJA IVE FRANGEŠA

(Povodom knjige *Suvremenost baštine*; "August Cesarec" i Matica hrvatska, Zagreb 1992)

Aleksandar Flaker, priređivač 149. knjige vrijedne edicije *Pet stoljeća hrvatske književnosti: Ivo Frangeš / Izabrana djela* (1980), u završnoj nam je Napomeni razotkrio temeljnu tezu kojom se rukovodio vršeći izbor Frangešovih tekstova. "Iz njegovih (Frangešovih, nap. M.K.) studija, stilističkih istraživanja i kritičkih eseja izrasta nova povijest hrvatske književnosti; ili se bar pred našim očima mijenja." Zbog toga Flaker u prezentaciji Frangešova dotadašnjeg opusa ne slijedi kronologiju nastanka samih tekstova, već kronologiju povijesti hrvatske književnosti, zaokružujući je na kraju knjige autorovim zapisima o prirodi književnosti i metodom njezina izučavanja. Flakerova opaska (prije nastanka Frangešove *Povijesti hrvatske književnosti*, 1988) potvrđuje se i danas kada nam je u rukama knjiga

eseja Ive Frangeša objedinjenih pod zajedničkim naslovom *Suvremenost baštine*. I sam Frangeš, kao prije njega i Flaker, iz vlastitih zapisa većinom nastajalih osamdesetih godina (najraniji je datiran godinom 1971, a zadnji 1991) rekonstruirao slijed hrvatske književne povijesti. Autor *Povijesti hrvatske književnosti* razotkriva se (mogli bismo reći: i ovom prilikom) prije svega kao književni povjesničar, a tek onda kao povjesničar književnosti, poviješću koja izniče iz estetske činjenice, koja ne zarobljava književno djelo u pretincu vremena, već ga nudi suvremenosti na nova i svježa iščitavanja. Takva nam se povijest što izrasta iz pojedinačnih zapisa i *mijenja* i doriče ranija viđenja nudi kao unutrašnji smisao sintagme *suvremenost baštine*, kao vezivno tkivo koje esejima okupljenim u ovoj Frangešovoj knjizi daje karakter kongruentne cjeline.

U iščitavanju značenja poslužiti ćemo se i priloženom Napomenom sama autora: "Ogleda u ovoj knjizi veže zajednička tematika - hrvatska književnost; a prožimlje ih trajno autorovo osvjedočenje da književnosti valja pristupiti kao umjetnosti; spoznaja da nacionalna književnost nije izvana nametnuta arbitrarna kategorija, nego unutrašnje obilježje književnog djela; iskustvo da put u univerzalno vodi jedino preko individualnoga." Ovi su nam Frangešovi stavovi znani i lako ćemo ih prepoznati na podlozi njegovih ranijih iskaza. Tako, naprimjer, analizirajući "aestetičku" stilističku metodu talijanskog lingvisti i stilističara Devota, u jednoj od svojih ranijih studija Frangeš izriče sud koji lako možemo dovesti u vezu s prvom tvrdnjom: "Apstrahiranje estetskog momenta u književnom djelu, u književnom jeziku, gdje je on svakako prisutan i gdje mu je sve podređeno, posve sigurno ne može dovesti do razumijevanja teksta" (*Lingvistička stilistika Giacoma Devota*, esej prvi put objavljen godine 1957). A kada u eseju *Šenoina baština u hrvatskom realizmu* (1970) upućuje na srodnost Kovačičeva i

Šenoina pisanja, on to, u skladu s drugom tvrdnjom spomenute Napomene, tumači upravo s apsketa nacionalne književnosti koja je, kako on kaže, *proces* u kojem egzistiraju "srodnosti", a "tada talenti (...) lakše prevladavaju stereotipne, strukturalne dijelove svojih vizija i glavnu brigu posvećuju istinskoj novini svoje poezije". A da je i trećom tvrdnjom dosljedan sebi, odnosno da individualno poima kao put k univerzalnome, Frangeš potvrđuje ukupnim svojim opusom, pažnjom koju posvećuje detalju, kako književnopovijesnom, tako i književnojezičnom, te načinom na koji od detalja slaže kompleksan mozaik povijesti književnosti. Uostalom, i tu je značajku Frangešova pristupa prepoznao Aleksandar Flaker i eksplicirao je u uvodnoj studiji spomenutoj anatologiji, naslovljenoj *Ivo Frangeš: "Frangeš spaja svoje 'umijeće interpretacije' s historicizmom, određujući jasno smisao povijesti književnosti, njezino značenje za interpretaciju pojedinog teksta i dakako, obratno, značenje pojedinih tekstova i njihova (umjetničkog) jezika za povijest književnosti"* (istakla M.K.).

Da tvrdnje iskazane u Napomeni nisu puca retorika, već premise Frangešova pristupa književnim fenomenima i književnim mijenama, potvrđivat će, a i na nov način rasvijetliti, čitanje *Suvremenosti baštine*. U petostoljetnu vremenskom rasponu organiziranu u trima tematskim blokovima, a obilježenu Marulićem kao začetnom temom (*Dike ter hvaljenja Meštra Marula*) i Novakom kao završnom (*Dvije Badesse Slobodana Novaka*) susrest ćemo Gundulića (*Gundulić i hrvatski narodni preporod*), Pavlinovića (*Pripomene o Pavlinovićevu stilu*), Šenou (*Sto godina Zlatareva zlata*), Kovačiča (*Modernost Ante Kovačiča*), Vidrića (*Barčevo "pravdanje" sa Šimićem*), Kranjčevića (*Kranjčevićeva "Mletačka elegija"*), Šenou i Krležu kao književne eksplikatore motiva seljačke bune (*Seljačka buna kao hrvatski književni motiv*), Kombola (*Mihovil Kombol kao povjesničar novije hrvatske književnosti*),

Ujevića (*Nastup Tina Ujevića*), Krležu (*Krleža - kodifikator hrvatskoga književnog jezika*), Miškinu (*Duh Miškinine proze*), Tadijanovića (*Neprolaznost prolaznosti*), Šegedina (*"A pokojna Pavulina...?"*), Marinkovića (*Ranko Marinković*). Ta su imena (kao što su naslovi pojedinih ogleda većinom sugeriranju) istovremeno poticaj i svrha pitanjima opće naravi relevantnim kako za povijest književnosti tako i za fenomen književnog stvaranja, a prezentiraju nam se u relaciji prema drugim književnim činjenicama. Frangeš kontekstualizira književnu činjenicu kako u vrijeme, tako i u široke horizonte estetske prosudbe. On će Marulovu *Juditu* precizno vremenski situirati (nastanak 1501, prvo izdanje 1521. rađeno za Split, a slijedi ono za Dubrovnik 1522. i za Zadar 1523. godine) ali će nadići puku povjesničarsku savjesnost prepoznajući u podatku svjedočanstvo "o cjelovitosti starije hrvatske književnosti" (...), te "o neospornom jedinstvu artističkog i jezičnog ozračja kojim već tada diše prostor hrvatske književnosti". Posegnut će Frangeš i za književnim analogijama, ne zadirući niti od onih izuzetno snažnih (Dante, Homer) i odolijevajući opasnosti od rasplinjavanja u širini svoga zahvata. Prikazat će nam se Marul kroz oči svjedoka vremena, Hvaranina Vinka Pribojevića, ali i iz perspektive tradicije koja se njime začinje i upućuje njegovo djelo našoj suvremenosti, a to je tradicija "kojoj pripadaju Zoranić, Baraković, Gundulić, Vitezović, Mažuranić, Šenoa, Matoš, Ujević, Krleža, Goran..." Frangeš će Marulovu *Juditu* usporediti s ranijim, istovremenim i kasnijim djelima iste tematike, da bi ustanovilo da je ona "prva s izrazito antiturskim i, prije svega, antitiranskim obilježjem", te da se "nigdje osmanlijski osvajač tako jasno ne vidi sa gradskih (splitskih!) zidina kao ovdje u Marulića". Podršku iskazanu viđenju Frangeš će potražiti u Marulovoj *Instituciji*, u kontrastu prema Machiavelliju, u skladnosti s *Biblijom* i patriističkom tradicijom. Frangešova prosudba dobiva na težini jer je rezultat polivalentne ana-

lize, a u njezinu tijeku individualno se izgrađuje u opće, afirmira se estetska činjenica i potvrđuje nacionalni karakter kao imanentno obilježje književnoga stvaranja. Sve je to višestrukom argumentacijom uključeno u jasno eksplicirani stav kojim se raniji sudovi dopunjuju i doriču: "Marul je pravi klasik, izborom teme, osposobljavanjem jezika i pjesničkom vrsnoćom. On je klasik po čvrstoj spoznaji vrijednosti i uloge književnosti u povijenoj drami vlastitoga naroda."

Prvi je tematski blok (od Marula do Pavlinovića) Frangešove knjige naznaka raspona (prije svega vrijednosnoga!) starije hrvatske književnosti od njezinih artističkih početaka do prijelomnih preporodnih pojava kao dijalektičke spone među književnim epohama. U drugom se bloku autor posvećuje pitanjima realizma i moderne, da bi u zadnjem, trećem bloku, okrenut našem stoljeću, dijalektičku sponu "usudio" u sustav mišljenja Kombolov i iz "maketa" Kombolove ostavštine rekonstruirao, otčitao temeljne vrijednosti sustavnoga (i suvremenoga) proučavanja novije hrvatske književnosti. I ovdje nam se čini primjerenijim govoriti o vrijednosnom rasponu, onom što se otvara nastupom Tina Ujevića (što ga Frangeš, nanovo manifestirajući tendenciju traganja za dijalektičkim činiteljima književnopovijesnog procesa, portretira u ranoj "matoševskoj" fazi, identificirajući i Tinovu "budućnosnu" projekciju), a koji, lako ćemo povjerovati, neslučajno ostaje otvorenom završnim ogledom o dvjema Novakovim *Badessama*. Forma pojedinačnog eseja omogućuje Frangešu identifikaciju (s apsketa dijalektike, estetike ili nacije) detalja i segmenata, a okupljanje analiza i ogleda u zajedničku knjigu dopušta mu širu kontekstualizaciju, takvu u kojoj se detalj ne utapa, već ostaje i nadalje vidljiv i jasan. "Prazne" je prostore Frangeš već ranije ispisao u monografijama i u povijesti književnosti, u zahvatima dugoga daha. Stoga se čitanje *Suvremenosti baštine* odvija na dvama planovima, kao autohtono i kao

dio ukupnoga Frangešova sustava, a ti se planovi međusobno dopunjuju.

Držimo da smo na primjeru eseja *Dike ter hvaljenja Mešta Marula* u dovoljnoj mjeri ilustrirali Frangešovu metodološku temeljitost i inventivnost, te da dostaje istaknuti da autor svakoj uvrštenoj temi pristupa s istom nadahnutom ozbiljnošću. On će višeaspektualno osvijetliti pojavu "manjih", "regionalnih" imena, kao što je Pavlinovićevo (kojemu je stil "bujan, sočan, sirov, neprerađen često, ali sugestivan i neistrošiv uvijek") ili Miškinino (kojega su "pripovijesti zamišljene kao poučni sastavi, a izvedene kao književnost"). Sintagma vrijednosni raspon kojom smo se ranije poslužili zadobiva svoj puniji smisao upravo činjenicom da Frangeš u fokus naše pozornosti dovodi i one karakterističnosti hrvatske književne povijesti koje nam često promiču, zasjenjene imenima i djelima književnika globalnijeg utjecaja. I time je Frangeš dosljedan iskazu iz Napomene: "Pozornu čitatelju neće promaknuti kako i ogledi koji tvore ovu knjigu, premda im je estetsko vrednovanje osnovni cilj, ne mogu - niti bi to željeli - zanemariti ponekad i dramatičnu težnju hrvatskih pisaca da se dovinu do jedinstvenoga književnog jezika; ne da zataje nego upravo da potvrde svoje dijalektalno, regionalno ishodište. Ova knjiga nastoji posvjedočiti i tu vrijednu istinu, u rasponu od visoke (a ipak 'dijalektalne') umjetnosti Marulićeve, do skromne ali ljudski duboko vrijedne (takoder 'dijalektalne') seoske muke Miškinine."

Na kraju, dakako, očekivati se mogu i upiti. Jer tu su, pored tema impliciranih, ali ne i izravno uključenih u ovu knjigu, problemski izazovi što nam ih autor upućuje. *Suvremenost baštine* bit će poticajem mnogim istraživanjima, onima što zadovoljavaju intelektualnu znatizelju upućena čitaoca kao i onim znanstvenim kojima Frangeš nudi sigurne smjernice. Jer i kada doriče ranije sudove, Frangeš podastire nove probleme. Nedogmatski je to poziv na nova čitanja,

prosudbe i interpretacije. Kada bismo dodali još i to da je jedan od čitatelja uočene slojevitosti i literarnost autorova stila, ne bismo bez sumnje rekli ništa što se već čulo nije (valja ovdje posebno podsjetiti na Pranjčev prilog temi naslovljen *Stilematika frangešiana* / 1985), a obvezali bismo se na analizu koju ne bismo mogli smjestiti u granice ovoga prikaza. Pa neka taj izazov ostane otvorenim....

Jadran Zalokar

ORFEJ KAO PARADIGMA JEDNOG RAZUMIJEVANJA POSTMODERNE

(IHAB HASSAN: "Komadanje Orfeja, prema postmodernoj književnosti", Globus, Zagreb 1992)

Postizam kao kategorija mišljenja kojom se nastoji artikulirati jedan aspekt duhovne situacije suvremenog Zapada javlja se kao pojam prvi put u Kojèvea 1939. u njegovim predavanjima o Hegelu, kao oznaka duhovnog loma u tradiciji Zapada. Taj je lom već bio iniciran u epohi prosvjetiteljstva u kojoj je došlo do horisma prirode i civilizacije te je već Rousseau unoseći upitnost u paradigmu apsolutne vjere u napredak razuma i razumskog uređenja svijeta apostrofirao kritiku civilizacije, eo ipso kulture kao otuđenja od prirode ne samo izvan, već u čovjeku, od cjelovitosti, holisma i integriteta čovječnosti. Potom je u aspektu jedne "estetske revolucije" (Hans Robert Jaus) i prijepora između klasicizma koji je slijedio antičku paradigmu, i romantizma koji je inaugurirao moć umjetnikog genijusa, jednu estetiku genija, stvoren u duhovnoj tradiciji Zapada kritički, prevratnički, "pred-modernistički" potencijal u razumijevanju bivstvanja svijeta i čovjeka. Ono "modernité", koje je inkarnirao jedan Baudelaire, i konačno moderna,